

İSTANBUL'DA MÜSLÜMANLARIN DİNÎ ZİYARET MEKÂN LARI: TÜRBELER

ALİ KÖSE* - ALİ AYTEN**

İstanbul, Müslümanlar için idari, sosyal, kültürel ve ekonomik olduğu kadar dinî nedenlerle de ziyaret merkezlerinden biridir. Hem İstanbul'un fethine teşvik eden "Fetih Hadisi"nin¹ varlığı hem de hilafetin Osmanlı'ya geçmesiyle şehrin darü'l-hilâfe (halifelik merkezi) olması, İstanbul'u Müslümanlar açısından önemli kılan ve âdeta manevi bir çekim merkezi hâline getiren sebeplerden olmuştur. Ayrıca İstanbul'da eserleri ve görüşleriyle Müslüman kitleler üzerinde izler bırakmış veliler ile hizmetleriyle halkın teveccühünü kazanmış şahsiyetlerin kabirlerinin bulunması İstanbul'un ziyaret mekânı olarak önem kazanmasını sağlamıştır. Bu nedenle İstanbul, camileri, türbeleri, tekkeleri, medreseleri ile Müslümanlar için önemli ziyaret mekânlarını içinde barındırmaktadır.

Şehirde Müslüman halkın ziyaret mekânlarını, camiler, türbeler, tekkeler ve medreseler olarak dörde ayırabiliriz. Bu mekânlar pek çok yerde birbirine yakın inşa edilerek iç içelik oluşturulmuştur. Camiye gelen türbeye, türbeye gelen camiye de uğramaktadır. Eyüp Sultan Camii ve Türbesi, Süleymaniye Camii ve Kanunî Sultan Süleyman Türbesi, Yahya Efendi Camii, Dergâhı ve Türbesi, Merkez Efendi Türbesi ve Camii bu duruma örnek olarak verilebilir.

Türbe kelimesinin kökü, toprak anlamındaki Arapça "türab" kelimesidir. Türbe kelimesi veliler ile özdeşleştirilse de padişah, vezir gibi abidevi şahsiyetlerin mezarları için de kullanılmaktadır. Halk inanışına göre türbelerde yatan kişiler, geçmişten bugüne tarihsel gerçekliğine bakılmaksızın maneviyatla ilişkili kişiler olmuştur. Genelde "Allah dostu" olarak görülen veliler buralarda yatmaktadır. Buralar insanların dinî ve manevi duygular yaşamasını sağlayan, çeşitli problemlerinde ve hastalandıklarında Allah'ı hatırlama, hayatın içinde

onun varlığını hissetme ve bu bağlamda psikolojik olarak rahatlama alanıdır.² Türbelerde yatan mübarek zatlar, Müslüman halk tarafından kimi zaman "manevi koruyucular" kimi zaman bölgeye aidiyeti güçlendiren "tapu senedi" ve asırlardır ziyaret edilen "hacet penceresi" olarak görülmüştür.³ Halkın bu algısına en güzel örnek, İstanbul Boğazı'nın dört manevi bekçisi olduğuna dair halk arasında yaygın olan inançtır. Bu inanca göre, Marmara tarafında Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdayî ve Beşiktaş'ta Yahya Efendi, Karadeniz tarafında Beykoz'da Yûşâ ve Sarıyer'de Telli Baba İstanbul Boğazı'nın manevi bekçileridir.⁴

Halk, asırlardır dua edip dilekte bulunmak ya da sadece dua etmek, ibret alıp tefekkür etmek gibi nedenlerle ve "kutsal bir mekâna uğrama" arzusuyla bu mekânları ziyaret etmektedir.⁵

Türbe Ziyaretinin Dinî/Kültürel Kaynakları

Türbe ziyaretlerinin ve ziyaretlerde yapılan dua ve merasimlerin temelinde, "... Kabirleri ziyaret ediniz! Zira ölümü hatırlatır."⁶ "Allah'ım Bakî' mezarlığındakileri affet."⁷ gibi Hz. Peygamber'in, kabir ziyaretine izin veren ve kabir ziyaretinin ne amaçla olacağına ve ziyaret esnasında nelerin yapılabileceğine işaret eden hadisleri yer almıştır. Türbelerin inşası ve türbe mescit/cami birlikteliğinin sağlanmasında ise

- 2 Ali Köse ve Ali Ayten, *Türbeler: Popüler Dindarlığın Durakları*, İstanbul 2010, s. 14, 53-56.
- 3 Ayhan Yalçın, *Gönül Sultanları İstanbul Evliyaları ve Ziyaret Yerleri*, İstanbul 1996, s. 14.
- 4 İsmet Demir ve Hacı Osman Yıldırım, *Beşiktaş'lı Şeyh Yahya Efendi ve Üveysilik*, İstanbul 1997, s. 74.
- 5 Geçmişte de buna örnek bulmak mümkündür. Örneğin XVII. yüzyılda yaşamış meşhur seyyah Evliya Çelebi, yaşadığı devirde insanların Ayasofya Camii'ndeki beyaz sütunun (terler direk) baş ağrısı, zahir hastalığı ve sıtma gibi hastalıklara şifa bulmak için ziyaret edildiğini anlatmaktadır (bk. *Evliyâ Çelebi* [ed. Semih Tezcan ve Nuran Tezcan], Ankara 2011, s. 409).
- 6 Müslim, "Cenâiz", 106; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 81.
- 7 Müslim, "Cenâiz", 274.

* Marmara Üniversitesi

** Marmara Üniversitesi

1 *Müsned*, IV, 335; Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, c. IV, 422; M. Abdür-raûf el-Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, Beyrut 1391/1972, V, 262.

1- Üsküdar'da kadınların kabir ziyareti (Flandin)

Hız. Peygamber'in mezarı bir anlamda model olmuştur. Şöyle ki, Hız. Peygamber'in mezarı evine yapılmış ve daha sonraki süreçte de ilavelerle Mescid-i Nebevî kabri bütünüyle kuşatmıştır. Bu yönden Hız. Muhammed'in kabri ve Mescid-i Nebevî pek çok veli türbesine örneklik etmiştir.⁸ Bu bağlamda ülkemizde özellikle İstanbul'da pek çok sahabe, fetih şehidi, padişah ve veli kabrine bazen devlet adamları ve resmî kurumlar bazen de hayır kurumları tarafından türbeler inşa edilmiştir. Bu türbeler, yüzyıllardır başta mekânın İslamlaşması olmak üzere pek çok fonksiyon icra etmişlerdir. Türbelerin yapımı ve idamesi, türbe ziyaretleri ve türbe bünyesinde gerçekleştirilen merasimler, Müslüman halk tarafından geçmişten günümüze her daim teveccüh bulmuş, dinî gayelerle ve dinî kurallar çerçevesinde bu ziyaretler asırlardır gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan bazı türbelerin İstanbul'un en güzel mekânlarında yer alması tarih içerisinde dinî gayelerle değil hafta

⁸ *Dimensions of Locality: Muslim Saints, their Place and Space*, New Brunswick 2008, ed. Georg Stauth ve Samuli Schielke, s. 17.

sonları gezilecek görülecek kültürel mekânlar şeklinde halk üzerinde algılanıp alışkanlığa dönüşmüştür. Türbelere tenezzüh amacıyla yapılan bu ziyaretlerdeki mum yakma, çaput bağlama ya da namaz kılma gibi pratikler bazı bilim adamları tarafından günümüzde olduğu gibi tarihte de akidevi/dinî bir uygulama gibi değerlendirilerek tenkit edilebilmiştir.⁹

Türbe Ziyaretinin Dinî/Manevi ve Sosyal Boyutları

İstanbul başta olmak üzere ülkemizde türbeler, tarih boyunca, halk dindarlığının en canlı şekilde sergilendiği mekânlar olmuştur. Bu mekânlar vasıtasıyla dinî öğretiler halk kitlelerince, psikososyal ihtiyaçları, dinî algıları

⁹ İmamı Birgivi, *İslam'da Kabir Ziyareti*, çev. Ahmed Şahin, İstanbul 1965, s. 19. XVI. asırda yaşamış alimlerden İmamı Birgivi: "... bu zamanın insanların çoğu ölümlere eziyet ediyorlar. Bir takım mezarları puthaneyeye çevirip, orada namaz kılıyorlar, hatta kurban bile kesiyorlar... Allı yeşilli çaputlarla mezar taşlarına sanki elbise giydireyorlar... Öyle acayip şeylere inanıyorlar, öyle tuhaf hareketler yapıyorlar ki, uyanık bir mümine, bunların hiçbiri hiçbir zaman yakışmaz" (bk. Birgivi, *İslam'da Kabir Ziyareti*, s. 8).

2- Kanunî Sultan Süleyman'ın Eyüp Sultan Türbesi'ni ziyareti

nispesinde yeniden şekillendirilmiştir.¹⁰ İstanbul'da sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte, yaklaşık 500 türbe bulunmaktadır.¹¹ Araştırmalar, Türk halkının yaklaşık yarısının türbeleri ziyaret ettiğini göstermektedir. Mesela 2000 yılında Toprak ve Çarkoğlu,¹² halkın %52'sinin türbe ziyaretinde bulunduğunu; Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu¹³ ise halkın %41'inin yılda en az bir kere türbeye gittiğini ortaya çıkarmıştır. Öyle anlaşılıyor ki gerek İstanbul'da gerek Türkiye'de türbe ziyaretleri halkın dinî yaşantısının ayrılmaz bir parçasıdır. Pek çok kişi dinî sebeplerle bu mekânları ziyaret etmekte, yine pek çok kişi için ziyaretler, hayatı dinin istediği şekilde devam ettirmede motive

10 Köse ve Ayten, *Türbeler*, s. 11-12.

11 Serhat Teksarı, *İstanbul Türbeleri*, İstanbul 2005.

12 Ali Çarkoğlu ve Binnaz Toprak, *Türkiye'de Din Toplum ve Siyaset*, İstanbul 2000, s. 47.

13 Ali Çarkoğlu ve Ersin Kalaycıoğlu, *Türkiye'de Dindarlık: Uluslar arası bir Karşılaştırma*, İstanbul 2009, s. 28.

ve dönüştürücü bir görev ifa etmektedir. Şöyle ki bazı ziyaretçiler ziyaretten sonra namazlarını kılma, hayır hasenat yapma gibi dinî emirleri yerine getirmede daha hassas olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca İstanbul'da türbeleri ziyaret edenlerin çoğu, türbeye gitmeden önce evde abdest alma, nafile namaz kılma, fakirlere yardım etme gibi hazırlıklar yapmaktadır. Türbelerin bulunduğu mekâna abdestsiz girmemeye özen gösterilmekte, evden abdestsiz gelenler türbe civarındaki şadırvan veya çeşmede abdest almakta, türbeler genellikle bir ibadet şuuruyla ziyaret edilmektedir.¹⁴

Halkın dinî ziyaret mekânı olarak algıladığı İstanbul türbeleri, asırlardır şehrin İslam kimliğini kazanmasında önemli merkezler olarak görülmüştür. İstanbul'un fethinden sonra Hz. Ebu Eyyüb el-Ensari'nin (Eyüp Sultan) ve daha sonraki dönemde Hz. Yûşâ'nın mezarının manevi keşf yoluyla ortaya çıkarılması bunun örneklerindedir. İstanbul'daki türbeler, geçmişten bugüne halkın tarihini tanıdığı, atalarının hatıraları yâd ettiği, onlara olan hürmetlerini ve vefa duygularını gösterdiği, geçmişi yeniden canlandırıp anlamlandırdığı bellek mekânları olmuştur. Ayrıca türbeler, geçmişte olduğu gibi günümüzde de toplumu bütünleştirici bir rol oynamıştır. Türbeler, dinî yaşama düzeyleri, din algıları, eğitim ve sosyoekonomik durumları farklı insanları aynı mekânda birleştirmiştir. Örneğin, Eyüp Sultan Türbesi'nde veya Hz. Yûşâ Türbesi'nde dinî bilgi seviyeleri, dinî yaşama tarzları, sosyoekonomik düzeyleri farklı insanlar bir araya gelmektedir. Bu yönüyle türbeler, asırlardır birlik ve dayanışmayı sağlayıcı sosyal bir işlev görmektedir.¹⁵

Türbeler, İstanbul'un pek çok semtinde çevreyle bütünleşen, çevreye sosyal statü kazandıran ve çevreyi kendisiyle anılır hâle getiren bir işlev üstlenmiştir. Hatta İstanbul gibi metropol bir şehir "türbeler şehri" olarak anılmıştır. Geçmişten bugüne İstanbul'da pek çok mekân ismi, halkın sevdiği ve hürmet gösterdiği mübarek türbe ya da türbede yatan zatın ismi ile anılmaktadır: Yahya Efendi Sokağı, Merkez Efendi, Eyüp Senti, Vefa Türbesi Sokağı, Akbaba köyü bunlardan bazılarıdır. Çocukların isimlendirilmesi, asker uğurlama törenleri ve gelin ziyaretlerine kadar birçok sosyal alanda türbeler varlık göstermiştir. Türbelerin yanına kurulan vakıf, yardımlaşma derneği, misafirhane, aşevi, öğrenci yurdu gibi kurumlar, sosyal etkinliklere katkıda bulunmuşlardır.

14 Köse ve Ayten, *Türbeler*, s. 81, 115.

15 Köse ve Ayten, *Türbeler*, s. 34-40.

3- Eyüp Sultan Türbesi

İstanbul'un En Popüler Ziyaret Mekânları/Türbeleri

İstanbul'daki türbeler, kimlikleri tarihsel olarak sabit sahabe, padişah, devlet ricali ve velilerin yattığı türbeler ve kimlikleri sabit olmayan "hayalî veliler" in yattığı türbeler olarak ikiye ayrılabilir. Halk muhayyilesindeki veliler hakkında yazılı kaynaklarda yeterince bilgi bulunmamaktadır. Bazı türbelerde kimin yattığı veya yatan birisi var mı kesin olarak bilinmese de ziyaretçiler bu belirsizlikten etkilenmemekte, ziyaretlerini gönül huzuruyla gerçekleştirmektedir. Bu türbeler, ritüel uygulamaları açısından da birbirinden farklılaşmaktadır. Kimlikleri belli olan, hayatı hakkında detaylı bilgiler bulunan, özellikle de bir tarikatın temsilcisi olan velilerin yattığı türbelerde ilginç sayılabilecek veya hurafe olarak adlandırılacak ritüeller fazla yapılmamaktadır.

Birçok türbede resmî makamların görevlileri bidat bildikleri ritüellerin yapılmaması için çaba göstermekte, ziyaretçileri kendilerince bilgilendirmektedir. Kimlikleri belli olan türbelerde genellikle dua etmek, Kur'an okumak gibi ibadetler gerçekleştirilmektedir. Kimliği bilinmeyen türbelerde ise, bunların yanında, çaput bağlama, kilit

açma, elbise veya süpürge bırakma, tel kesme, makara sarma, mum yakma gibi ritüel çeşitliliğine daha sık rastlanmaktadır. Ancak her iki tür türbeye gelenler de bu mekânları kutsal olarak kabul etmekte "kutsal bilinen bir yere uğrama arzusu"yla buraları ziyaret etmektedir.¹⁶

Özetle, İstanbul'da Müslüman halk, geçmişten günümüze sahabelerin, fetih şehitlerinin ve evliyanın türbelerine büyük önem vermiş, ecdadın şehrin İslamlaşmasına olan fedakâr hizmetlerine ve onların aziz hatırasına hürmeten, vefa duygusuyla bu mekânları korumuş ve ziyaretgâh hâline getirmişlerdir. Ziyaretlerde temel arzu, kutsal bir mekânı ziyaret etmek olmuştur, bunun yanı sıra ziyaretçilerin bir kısmı bu arzuya ilaveten, dilekte bulunma, hastalık veya sıkıntılara çare bulma, evlenebilme, çocuk sahibi olma, aile geçimsizliğini giderme, şefaât dileme, huzur ve mutlu yaşama kavuşma gibi hedefler de taşımışlardır. İstanbul'da halkın asırlardır saygı ve hürmetle koruduğu ve ziyaret ettiği mekânlardan bazıları aşağıda incelenmiştir.

16 Köse ve Ayten, *Türbeler*, 43-46.

4- Sultan II. Mahmud'un Eyüp Sultan Türbesi'ndeki hattı (İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü)

5- Sultan Abdülmecid'in Eyüp Sultan Türbesi'ndeki hattı (İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü)

6- Sultan Abdülaziz'in Eyüp Sultan Türbesi'ndeki hattı (İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü)

7- Ebü Eyyüb el-Ensari'nin sandukası ve III. Selim'in yaptırdığı som gümüş şebekesi

Eyüp Sultan Türbesi

Türbe, İstanbul'da ve hatta Türkiye'de Müslümanların en çok ziyaret ettiği mekânların başında gelmektedir. İstanbul'un Eyüp ilçesindedir. Türbede, Hz. Muhammed'in sancaktarı Hz. Ebu Eyyüb el-Ensari'nin mezarı vardır. Bu nedenle türbe, yüzyıllardır Müslümanlar tarafından kutsal bir mekân olarak görülmüş ve İstanbul içinden ve dışından pek çok Müslüman tarafından ziyaret edilmiştir. Ebu Eyyüb el-Ensari, Müslümanlar tarafından manevi varlığı ile gönülleri aydınlatan, yol gösteren olarak görüldüğünden gönüllerin sultanı kabul edilmiş ve türbesinin olduğu mekân "Eyüp Sultan" olarak bilinmiştir. Eyüp Sultan'ın asıl ismi Halid b. Zeyd'dir. Müslümanların İstanbul'a yaptığı ilk sefer esnasında (669) şehit düşmüş, vasiyeti üzerine surlara yakın bir yere defnedilmiştir. Mezar, İstanbul'un fethi sırasında Fatih'in hocası Akşemseddin tarafından manevi keşf yoluyla bulunmuştur.¹⁷

Fatih Sultan Mehmed, mezarın bulunmasından sonra üzerine bir türbe yanına da bir cami yaptırmıştır. Eyüpsultan Camii olarak anılan bu cami, İstanbul'un ilk selatin (padişahların yaptırdığı) camisidir. Fatih Sultan Mehmed, cami ile birlikte medrese, imaret ve hamam da yaptırmıştır. Tamir ve ilaveleriyle zaman içinde

bugünkü şeklini alan türbe, İstanbul'da özgün tasarımını günümüze kadar koruyabilmiş en eski Osmanlı mezar anıtıdır. Türbe şu bölümlerden oluşmaktadır.

Hacet penceresi: Ziyaretçilerin önünde durarak dua ettikleri penceredir, buraya aynı zamanda niyaz veya ziyaret penceresi ismi de verilmektedir.

Dua kapısı: Eyüp Sultan'ın kabrinin ve sandukasının bulunduğu kısma açılan kapıya dua kapısı denmektedir. Ziyaretçiler bu kapıda durup dua etmektedir.

Sanduka: Sekiz köşeli plan üzerine yapılan türbe binasının ortasında Eyüp Sultan'ın ahşap sandukalı mezarı bulunmaktadır.

Kısmet kuyusu: Türbedeki en dikkat çeken ve pek çok hikâyesi olan bölümlerden biridir. Sandukanın ayakucu tarafındadır. Hâlen üzerinde ağaçtan çıkırığı ve bakır kovası bulunmaktadır. Kuyu suyunun zezem suyu gibi olduğuna inanılır.

Hz. Muhammed'in ayak izi: Giriş bölümünde, kadem-i saadet dolabı içerisinde muhafaza edilmektedir. Sultan I. Mahmud tarafından Topkapı Sarayı'ndan buraya naklettirilmiştir. Eyüp Sultan'ın kabrinden sonra en çok ziyaret edilen yer burasıdır.¹⁸

Türbeye, Osmanlılar zamanında hem devlet erkânı hem de halk tarafından büyük hürmet

¹⁷ Hüseyin Algül, "Ebü Eyyüb el-Ensari", *DIA*, X, 124.

¹⁸ Necdet Yılmaz ve Coşkun Yılmaz, *İstanbullu Sahabeler*, İstanbul 2003, 116-127.

8- Sultan II. Abdülhamid döneminde hazırlanan Hz. Eyyüb el-Ensari'yle ilgili levha (hat: Seyyid Hasan Rıza) (İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü)

gösterilmiştir. Osmanlı padişahları, tahta çıkacakları zaman Hz. Muhammed'e olan saygılarının bir gereği olarak padişahlık kılıcını genellikle Eyüp Sultan Türbesi'nde, Hz. Peygamber'in mihmandarının manevi varlığı huzurunda kuşanmışlar, bunun için kutsal emanetler içerisinde yer alan kılıçlardan birini kullanmışlardır. Kılıç kuşanma (taklîd-i seyf), halkın da katıldığı, duaların edildiği, kurbanların kesildiği "Kılıç Alayı" denilen bir törenle yapılmış ve padişahlara kılıcı devrin şeyhülislamı veya en saygın din âlimi ya da mutasavvıfı kuşatmıştır. Böylece padişahlar hem bu büyük sahabenin manevi varlığı huzurunda Hz. Peygamber'e söz vermiş hem de idari güçlerini ve toplum üzerindeki saygınlıklarını

dinî ve manevi alandan aldıkları mecazi destekle de güçlendirmişlerdir.¹⁹

Osmanlı'dan günümüze Eyüp Sultan Hazretlerinin kabrine yakın olma hep önemli görülmüş ve bu nedenle türbe etrafında ve yakınlarında geniş mezarlık alanları oluşmuştur. Bu isteğin nedeni, Eyüpsultan Camii minarelerinde okunan ezan sesinin işitildiği yerlere gömülen Müslümanların kabir azabından korunacaklarına dair inancın, halk arasında yerleşmiş olmasıdır.²⁰ Bugünkü hâliyle Eyüp, geniş bir mezarlığın

¹⁹ Hatice Kara, "Şehir ve Kutsallık ve Kutsal Belde Eyüp", IX. Eyüp Sultan Sempozyumu, İstanbul 2005, s. 491; Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı*, İstanbul 2003, s. 501-502.

²⁰ Mehmet Halit Bayrı, *İstanbul Folkloru*, İstanbul 1947, s. 151.

9- Eyüp Sultan'ın ismine hazırlanan ve türbeye vakfedilen 1248/1832-1833 tarihli hat levhası: Ya Hazreti Halid Bin Zeyd Radyallahu anh (İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü)

ve pek çok türbenin içerisinde bulunduğu ölümle hayatın birlikteliğini sembolize eden bir mekân görüntüsü vermektedir.²¹

21 Kara, "Şehir ve Kutsallık", s. 493.

10- Ziyaretçilerin Eyyüb el-Ensari'nin sandukasını görerek dua edecekleri şekilde planlanan Niyaz penceresinin türbenin içinden görünümü

Eyüpsultan Türbesi, yüz yıllardır hem İstanbul'dan hem de İstanbul dışından gelen pek çok Müslüman tarafından büyük sahabenin manevi varlığına hürmeten, vefa duygusuyla ziyaret edilmektedir. Hatta türbenin kapalı olduğu 1923-1950 yılları arasında bile, halk burayı ziyaret etmeye ve hacet kapısında durarak dua etmeye devam etmiştir. Osmanlılar döneminde gündüz ziyareti yetmeyince türbenin pazartesi ve Kadir geceleri de ziyarete açıldığı dönemler olmuştur.²² Günümüzde sadece gündüzleri ziyaret yapılmaktadır. Türbe, hemen hemen her gün ziyaret edilse de ziyaretler daha çok cuma, kandil-arife günleri ve ramazan ayında yoğunlaşır. Türbe, İstanbul dışından, turlarla gelen grupların da başlıca uğrak yerlerindedir. Ramazan ayında ailece türbeyi ziyarete gelip iftarı burada yapan insanların sayısı oldukça fazladır. Sabah namazlarını Eyüpsultan Camii'nde kılmak ve o vakitte kapalı olduğundan türbe dışından dua etmek bir gelenektir.

22 Süheyl Ünver, *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*, İstanbul 1953, s. 32-35.

11- I. Dünya savaşı yıllarında, Surre-i hümayun ile gönderilen, ancak Mekke-i Mükerreme'ye ulaştırılmayınca Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin Türbesi'ndeki pencerelelere asılan Kabe örtüsü

Osmanlı'dan günümüze, hacca gideceklerin Hz. Peygamber'in mihmandarı Eyüp Sultan Hazretlerinin türbesini ziyaret edip dua etmesi önemli bir gelenek olmuştur.²³ Diğer iki önemli gelenek ise sünnet çocuklarının ve gelinlerin burayı ziyaret etmesidir. Eyüp Sultan Türbesi, İstanbul'da sünnet olan çocukların ziyaret ettiği türbelerin başında gelmektedir. Aileler çocuklarını buraya getirerek onların hayırlı evlatlar olmaları, huzurlu bir geleceğe kavuşmaları için dua ederler.

Ayrıca gelinler de buraya gelerek türbede dua etmekte, evliliklerinin hayırlı, mutluluklarının daim, yuvalarının bereketli olması niyazında bulunmaktadır. Bunların dışında halk, Eyüp Sultan'ın çocukları çok sevdiğine inanır.²⁴ Bu nedenle anne babalar yılda birkaç defa çocuklarıyla bu türbeyi ziyaret eder.

Aziz Mahmud Hüdayî Türbesi

Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdayî Camii avlusundadır. Geçmişte ve günümüzde İstanbul Anadolu yakasının en çok ziyaret edilen kutsal mekânlarından. Türbede XVI. yüzyıl Osmanlı âlim-velilerinden Aziz Mahmud Hüdayî Hazretleri medfundur. 1541 yılında, bugün Ankara iline bağlı Şereflikoçhisar'da doğmuştur. İstanbul'daki Ayasofya Medresesi'nde tahsil görmüştür. İlmî, tasavvufî ve edebî olmak üzere pek çok eseri olan Mahmud Hüdayî Hazretleri, vaizlik, kadılık ve müderrislik yapmış, daha sonra gördüğü bir rüyadan etkilenerek bu vazifeleri bırakmış, Üftade Hazretlerine öğrenci olmuş ve tasavvufî yolda olgunlaşma sürecini tamamlamıştır.²⁵

23 Kara, "Şehir ve Kutsallık", s. 495.

24 Bayrı, *İstanbul Folkloru*, s. 152.

25 H. Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî ve Celvetiyye Tarikatı*, İstanbul 1982, s. 37-90.

12- Sultan I. Ahmed tarafından Eyüp Sultan Türbesi'ne vakfedilen buhurdan (İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü)

Yaşadığı dönemde sekiz farklı Osmanlı padişahının hükümdarlığına tanık olmuştur. Devrinde hem halkın hem de sultanların sevgisini kazanan Hüdayî, "sahib-i zaman", "padişahlar şeyhi" gibi unvanlarla anılmıştır. Yaşadığı dönemin padişahlarından III. Murad, I. Ahmed ve II. Osman'a mektuplar yazarak onlara öğütler vermiştir. I. Ahmed devrinde Sultanahmet Camii'nin temel atma töreninde duayı Hüdayî Hazretleri yapmıştır. IV. Murad tahta çıkacağında Eyüp Sultan'da padişahlık kılıcını devrin en saygın şeyhi olarak Aziz Mahmud Hüdayî kuşatmıştır. Hüdayî, 1628'de vefat etmiş, bugün türbesinin bulunduğu yere defnedilmiştir. Ölümünden sonra da dergâhı ve türbesi hem saray ahali hem de halk tarafından ziyaret edilmiştir.²⁶

Hüdayî Hazretlerinin gerek padişahlar gerekse halk tarafından sevildiğine ve sayıldığına dair pek çok menkıbe vardır. Hüdayî Hazretlerini seven ve sayan devrin padişahı I. Ahmed o abdest alırken ibrikle su döker, valide sultan da havlu tutar. Bu sırada valide sultan, "Şeyh Hazretleri bir keramet gösterse." diye içinden geçirirken, Hüdayî Hazretleri, "Yeryüzünün padişahı su döküyor, valide hazretleri havlu tutuyor bundan büyük keramet mi olur." der.²⁷ Üsküdar'ı ziyaret eden Sultan I. Ahmed, çarşıda alışveriş yapan Hüdayî Hazretlerine

26 Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî* s. 54-68.

27 Ziver Tezeren, *Aziz Mahmud Hüdayî*, İstanbul 1987, s. 41

13- "Yâ Hazret-i Aziz Mahmud Hüdayî" yazılı levha (İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü)

rastlar. Hemen atından inip Hüdayî'nin elini öper ve atına binmesini rica eder. Bir müddet Hüdayî at sırtında, padişah da yaya olarak yürür. Kısa bir süre sonra Hüdayî bu duruma razı olmaz, "Sultanım! Sırf hocam Muhammed Üftâde'nin 'Padişahlar atının yanında yürüsün.' duası ve emri yerine gelsin diye ata bindim." diyerek attan iner ve sultanın atına binmesini ister. Üsküdarlı kayıkçılar, fırtınalı havalarda Üsküdar-Beşiktaş arasında vapurlar işlemezken, Üsküdar'dan Sirkeci tarafına rahatlıkla gidilebildiğine ve bu yolun "Hüdayî Yolu" olduğuna inanır ve bunu Hüdayî Hazretlerinin bir kerameti olarak yorarlar.²⁸

Türbe, İstanbul içinden ve Anadolu'dan gelen pek çok kişi tarafından geçmişte olduğu gibi bugün de ziyaret edilmektedir. Bireysel olarak ziyaret edildiği gibi türbe ziyaretleri çerçevesinde turlarla gelenler tarafından da gruplar hâlinde ziyaret edilmektedir. Türbeye hemen

14- Aziz Mahmud Hüdayî Asitanesi

her gün ziyaretçi gelmektedir ancak ramazan ayında ve mübarek günlerde ziyaretçi sayısı bariz bir şekilde artmaktadır.²⁹

Müslümanlar daha çok "maneviyatı hissetme ve huzur bulma" gayesiyle bu türbeyi ziyaret etmektedir. Aziz Mahmud Hüdayî'nin, Sultan I. Ahmed'in yanında yaptığı dua da ziyaretlerde etkili olmaktadır. Söz konusu meşhur dua şu şekildedir:

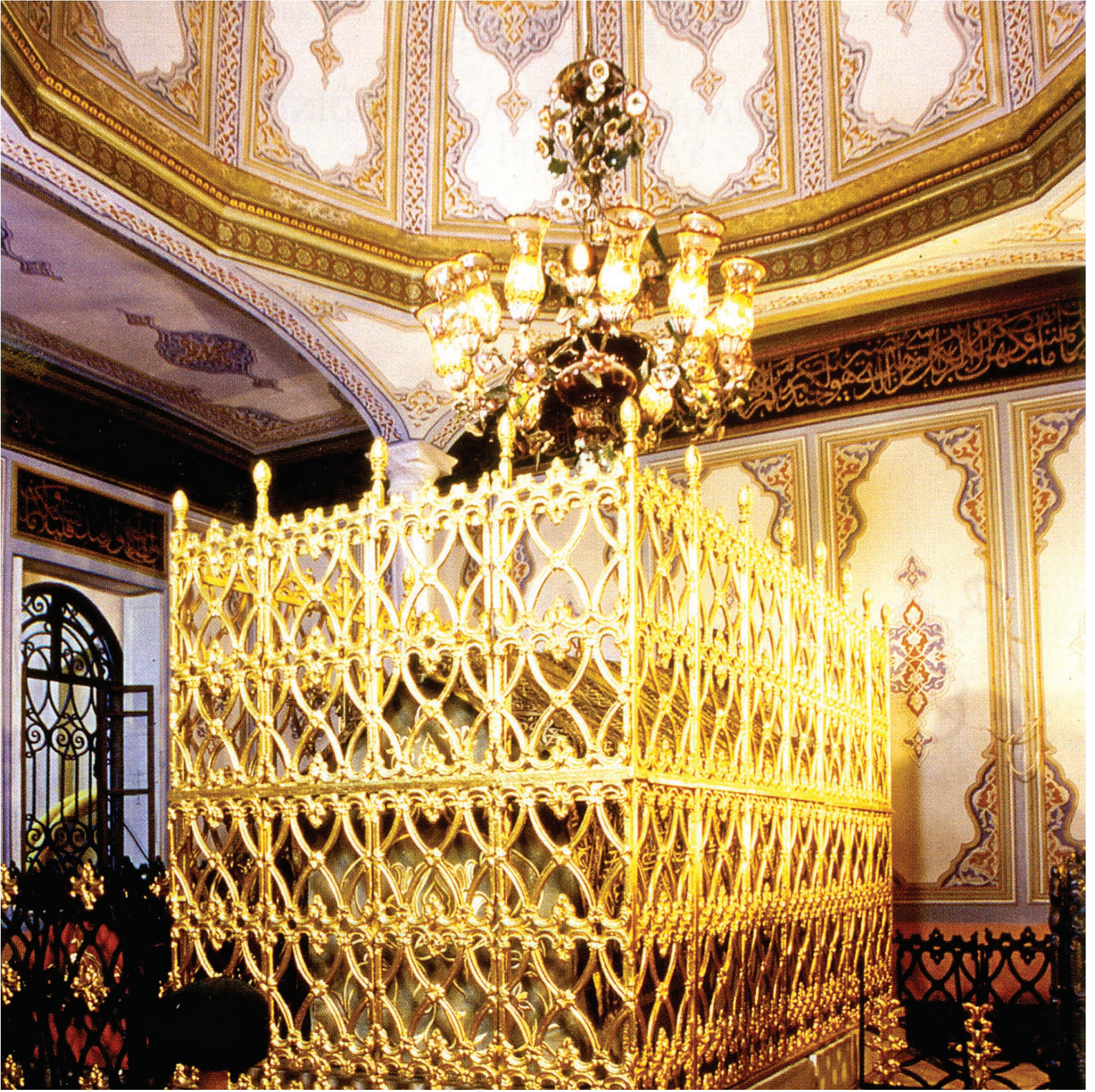
Ya Rabbi! Kıyamete kadar, bizim yolumuza katılan, bizi sevenler ve ömründe bir kere türbemize gelip, ruhumuza Fatıha okuyanlar bizimdir. Bize talebe olanlar denizde boğulmasınlar, ömürlerinin sonuna kadar fakirlik görmesinler. İmanlarını kurtararak gitsinler...³⁰

Günümüzde türbeye gelenler daha çok dua ederek veya Kur'an okuyarak ziyaretini tamamlıyor. Kutsal bir mekânda huzur ve sükûnet bulma ve şefaât ümit etme en baskın dinî duygulardır. Bazı ziyaretçiler, dua etmenin yanı sıra dilek dilemektedir; bazıları da şifa niyetiyle ya da dilekleri kabul olduğu için türbede şeker, lokum vb. dağıtmaktadır. Türbeye üç cuma üst üste gelince, duaların kabul olacağı inancı bazı ziyaretçiler tarafından kabul görmektedir. Türbedeki kuyu suyu, bazı ziyaretçiler tarafından zemmam suyuna benzetilmekte ve bu suyu Aziz Mahmud Hüdayî Hazretlerinin asasını yere vurarak çıkardığına inanılmaktadır. Ziyaretçilerden bazıları, sudan

28 Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, s. 81-82; Tezeren, *Aziz Mahmud Hüdayî*, s. 42.

29 Köse ve Ayten, *Türbeler*, s. 151-154.

30 Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayî*, s. 87.

15- Aziz Mahmud Hüdayî'nin sandukası ve sanduka şebekesi

şifa niyetine içmekte, bazıları da sadece elini yüzünü yıkamakta, bazen de su kabı ile buradan başkalarına içirmek amacıyla su alanlar olmaktadır. Hasta yakınlarını şifa ve huzur bulur niyetiyle türbeye getirenler de vardır.³¹ Osmanlılar zamanında da halk arasında güzel bir okuyuşla okumayı öğreysin diye çocukların Aziz Mahmud

31 Köse ve Ayten, *Türbeler*, s. 152.

Hüdayî Türbesi'ne götürülmesi şeklinde bir gelenek olduğu da zikredilmiştir.³²

Merkez Efendi Türbesi

İstanbul Zeytinburnu Merkezefendi Mahallesi'ndedir. Türbede asıl adı Musa Muslihiddin olup halk tarafından

32 Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı*, s. 519.

16- Merkez Efendi Türbesi

“Merkez Efendi” ismiyle tanınan mübarek zatın mezarı bulunmaktadır. Merkez Efendi, XV. yüzyıl Osmanlı âlim-evliyalarındandır. 1463 yılında Denizli’de doğmuştur. Denizli, Bursa ve İstanbul’da öğrenim gördükten sonra Amasya’ya giderek Halvetiye usulü tasavvuf eğitimi almıştır. Daha sonra İstanbul Kocamustafapaşa’da bulunan Şeyh Sümbül Efendi’ye bağlanmıştır. Farklı zaviyelerde Sümbül Efendi’nin halifesi olarak görev yaptıktan sonra, Sümbül Efendi’nin vefatı üzerine onun yerine şeyh olmuştur. Ayasofya ve Fatih camilerinde halka vaaz veren Merkez Efendi, hastaları ziyaret edip onlara dua etmesiyle meşhur olmuştur. Onun dua ettiği hastaların şifa bulduğuna inanılmıştır. 1522’de vefat eden Merkez Efendi, bugün türbesinin bulunduğu yere defnedilmiştir. Türbe, aynı adı taşıyan külliyein içerisinde yer almaktadır. Külliye, cami, türbe, çilehane, kuyu, şadırvan, mutfak, derviş hücreleri, selamlık, hünkâr köşkü ve hamamdan oluşmaktadır.³³

Halk tarafından “Merkez Efendi” olarak bilinen Musa Muslihiddin Hazretlerinin bu lakabı almasıyla

ilgili menkıbe şöyledir: “Bir gün Musa Efendi ile şeyhi Sümbül Efendi sohbet ediyorlarmış. Sümbül Efendi Sormuş: ‘Bu dünyayı sen yaratsaydın nasıl olmasını isterdin, ne ekler ne çıkarırdın?’ Musa Efendi ‘Her şey o kadar mükemmel ki şeyhim, ne bir şey ekler ne de bir şey çıkarırdım.’ diye cevap vermiş. Bu cevabı çok beğenen Sümbül Efendi, ‘Senden istediğim cevabı verdin, her şeyi merkezinde bıraktın. İsmi Merkez Efendi olsun, dilerim sen de merkezini bulursun.’ diye dua etmiş.” O günden sonra Merkez Efendi olarak anılan Musa Muslihiddin Hazretleri yüzyıllardır ilim, irfan kaynağı olarak bilinmiş ve halktan hürmet görmüştür.³⁴ Merkez Efendi’ye halkın yanı sıra devrin padişahı ve diğer devlet adamları da sevgi ve hürmet göstermiştir. Rivayete göre Kanunî Sultan Süleyman, Merkez Efendi’nin sohbetlerine katılmış ve kendisinden “bizim Merkez” şeklinde bahsedermiş.³⁵

Merkez Efendi, bir gün bahçede namaz kılariken secdeye bir ses duyar. Bu ses, “Ey Merkez Efendi, yedi senedir yeryüzüne çıkmak için emir bekliyorum. Beni bu

³³ Köse ve Ayten, *Türbeler*, s. 225-226; Aysel Okan, *İstanbul Evliyaları*, İstanbul 2008, s. 33-46.

³⁴ Okan, *İstanbul Evliyaları*, s. 34.

³⁵ Efsun Sertoğlu, *Merkez Efendi*, İstanbul 2007, s. 12.

17- Kabe örtüsü (İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü)

hapishaneden kurtar. Bazı hastalıkların çaresi bendedir.” diye seslenir. Merkez Efendi, namazdan hemen sonra talebelerine, “Burayı kazınız, burada sıtmalılara şifa olacak bir su var.” der. Talebeler burayı kazınca yerden kırmızı renkte bir su fışkırır. Daha sonra buraya bir kuyu yaparlar. Halk tarafından buraya “Niyet Kuyusu” adı verilir, bu kuyudan su içen sıtma hastalarının iyileşeceğine inanılır.³⁶ Merkez Efendi’nin halk tarafından hekim veli olarak bilinmesi, hastaları ziyaret ederek onlara dua etmesi ve türbesinin yakınında şifalı olduğuna inanılan bir kuyu olması sebebiyle hastalıklarına şifalar arayan kimseler tarafından asırlardır ziyaret edilmektedir.

Manisa’daki zaviyede görev yaparken, Sultan Süleyman’ın annesi Hafsa Valide Sultan hastalanmış, 41 baharattan yaptığı mesir macununu sultana gönderen Merkez Efendi, sultanı iyileştirmiştir. Daha sonra da sultanın isteği üzerine her yıl bu macundan halka dağıtılmıştır. İnanışa göre Merkez Efendi, halka ilk olarak mesir macununu 22 Mart günü Sultan Camii’nin minarelerinden atmak suretiyle dağıttığından, bu tarihte halka mesir macunu dağıtmak gelenek olmuştur.³⁷ Bugün de bu gelenek devam ettirilerek, 22 Mart’ta Manisa’da mesir macunu şenlikleri yapılmakta ve halka mesir macunu dağıtılmaktadır.

İstanbul halkı, sağlığında ona gösterdiği hürmeti ölümünden sonra da devam ettirmekte, türbesini asırlardır ziyaret etmektedir. Günümüzde türbesi, İstanbul Avrupa yakasının en fazla ziyaret edilen dinî mekânlarından. Türbenin, İstanbul’un her semtinden ve hatta turlarla Anadolu’dan da pek çok ziyaretçisi vardır. Eyüp Sultan Türbesi’ni ziyaret edenler Sümbül Efendi Türbesi’ni ve Merkez Efendi Türbesi’ni de ziyaret

etmektedir. Hemen hemen her gün ziyaret yapılmakla birlikte ziyaretler, özellikle cuma günleri, ramazan ayı ve kandil günlerinde yoğunlaşmaktadır. Merkez Efendi, Halvetî şeyhi olduğundan özellikle ramazan ayında Halvetî tarikatına mensup kişiler turlarla gelerek burayı ziyaret etmektedir.³⁸

Merkez Efendi Türbesi’ni ziyaret edenler genellikle türbede Kur’an okur ve dua eder, çilehanede namaz kılar ve bahçede bulunan şifalı sudan içer. Bazı ziyaretçiler ise maneviyatla bağ kurma, ahireti hatırlama, kabrinde diri olan bir mümini ziyaret etme gibi dinî nitelikli bir olayı asli formundan kopararak “türbeye yönelerek namaz kılma, tavaf etme, mum yakma, türbe parmaklıklarına ip asma, bez bağlama” gibi kültürel ögelere indirgemişlerdir. Çok az bir kısmı da, türbenin arka kısmındaki mezarlarda bezden beşik yapıp mezara bırakma, çaput bağlama, anahtar bırakma, mezar taşına dilek yazma, çöpten ev ya da araba yapma gibi ritüelleri gerçekleştirmektedir. Günümüzde, Merkez Efendi Türbesi, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın veya Merkez Efendi Camii Derneği’nin “dinin kültüre dönüşen tarafı ile mücadele” ettiği mekânların başında gelmektedir.

Akbaba Sultan Türbesi

Türbe, Beykoz ilçesi Akbaba köyündedir. Türbenin hemen yanında 1580 tarihli Canfeda Hatun Camii bulunmaktadır. Cami, III. Murat’ın annesi Nurbanu Sultan tarafından yaptırılmıştır. Türbede, İstanbul’un fethinden hemen sonra kurulan bu köye yerleşen ve burada tekke kuran Akbaba Mehmed Efendi medfundur. Tekke, Yeniçeri Ocağı’nın kaldırıldığı dönemde kapatılmış daha sonra Nakşibendiye tarikatına devredilmiştir. Rivayete göre Akbaba Sultan, Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’u fethedeceğini müjdeleyen kişidir. Akbaba Sultan, Akşemseddin ile aynı gece aynı rüyayı görür ve gördüğü rüyanın İstanbul’un fethine işaret ettiği yorumunu yapar.

Akbaba Sultan Türbesi, İstanbul’daki başlıca dinî ziyaretgâhlardandır. Türbeye şehir içinden ve dışından turlarla da ziyaretler yapılmaktadır. Özellikle Hz. Yûşâ Türbesi’ni ziyarete gelenler Akbaba Sultan Türbesi’ni de ziyaret etmektedir. Ziyaretçiler genelde Kur’an okuyup dua etmekte, mezarın kenarına oturarak tefekkür etmektedir. Sünnet olacak çocuklar ve yeni evli çiftler türbeyi ziyaret edenler arasındadır, nadiren hastalıklarına şifa arayanlar da gelmektedir. Türbe ziyareti genellikle şu şekilde gerçekleştirilmektedir. Ziyaretçiler türbenin başında dua edip Kur’an okur.

³⁶ Yalçın, *Gönül Sultanları*, s. 138; Köse ve Ayten, *Türbeler*, s. 226-227.

³⁷ Okan, *İstanbul Evliyaları*, s. 40; Köse ve Ayten, *Türbeler*, s. 225.

³⁸ Okan, *İstanbul Evliyaları*, s. 40; Köse ve Ayten, *Türbeler*, s. 227.

18- Türbelere vakfedilen kandiller (İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü)

Ayrıca türbeye gelenlerin çoğu, türbe yakınındaki camide iki rekât namaz da kılarlar. Ancak bazı ziyaretçilerin türbede şeker ve lokum dağıttığına, türbeyi tavaf ettiğine, hasta olan yakınlarını türbeye getirdiğine nadiren de olsa rastlanmaktadır.

Türbe, asırlardır köyü temsil etme özelliğine sahip olmuştur. Köy, ismini de türbeden almıştır. Türbenin burada bulunması ve Akbaba Sultan'ın fetihle ilişkilendirilmesi, köylülere bir aidiyet hissi ve kimlik sunmakta, birlikteliği sağlayan bir sosyal fonksiyon görmektedir. Köyde önemli bazı merasimler geçmişten bugüne türbenin bulunduğu mekânda yapılmıştır. Köylülerin anlattığına göre türbe eskiden Cumhuriyet bayramlarında tören alanı olarak kullanılmış; köylüler burada toplanarak İstiklal Marşı söyleyip dua ederlermiş. Bugün de dinî bayramlarda bayramlaşma geleneği bu türbenin olduğu mekânda sürdürülmektedir.³⁹

Yahya Efendi Türbesi

Türbe, İstanbul Beşiktaş'ta Çırağan Sarayı'nın karşısında Yahya Efendi Sokağı'ndadır. Türbede Osmanlı devletinin yükseliş dönemi âlim ve mutasavvıflarından Yahya Efendi'nin kabri vardır. Türbenin yanında yine Yahya Efendi'nin yaptırdığı bir cami bulunmaktadır. Yahya Efendi, 1495'te babasının kadılık yaptığı Trabzon'da dünyaya gelmiştir. Yavuz

Sultan Selim'in Trabzon'da vali olduğu dönemde doğan Yahya Efendi, Yavuz'un oğlu Kanunî Sultan Süleyman'ın süt kardeşidir. Trabzon'da başladığı ilim tahsilini İstanbul'da kemale erdirir. Kanunî zamanında müderrislik yapan Yahya Efendi, Şehzade Mustafa'yı boğdurtmasından sonra Kanunî Sultan Süleyman'a yaptığı için yanlış olduğunu bildiren bir mektup yazmış, bunun üzerine padişah tarafından görevinden alınmıştır. Bu görevden sonra bugün türbesinin bulunduğu dergâhı yaptırıp inzivaya çekilen Yahya Efendi, 1571'de 79 yaşında vefat etmiş ve aynı yere defnedilmiştir. II. Selim, mezarına türbe yaptırmıştır. Yahya Efendi sağlığında, sarayın ve halkının sevgi ve saygısını kazanmıştır. Özellikle Kanunî Sultan Süleyman ve oğlu II. Selim, Yahya Efendi'ye büyük ilgi göstermişler, onu ziyaret edip sohbetini dinlemişlerdir. Halk kendisini "sofi", "cömert", "kerim", "müşfik" sıfatlarıyla nitelendirmiş, Hz. Ali makamında tutmuş, her cuma gecesi Hızır aleyhisselam ile görüştüğüne inanmıştır. Yahya Efendi'nin en önemli kerametlerinden birinin Beykoz'da türbesi bulunan Yûşâ Hazretlerinin kabrinin yerini manevi keşif yoluyla bulması olduğu kabul edilir.⁴⁰ Yahya Efendi'yi daha hayattayken başta padişah olmak üzere devlet adamları, farklı

40 İsmet Demir ve Hacı Osman Yıldırım, *Beşiktaş'lı Şeyh Yahya Efendi ve Üveysilik*, İstanbul 1997, s. 68-74; Nazmi Sevgen, *Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendi*, İstanbul 1965, s. 4-16; Nezihe Araz, *Anadolu Evliyaları*, İstanbul 1958, s. 341-342.

39 Köse ve Ayten, *Türbeler*, s. 139-142.

19- Yahya Efendi Türbesi

kesimlerden halk ve özellikle de denizciler ziyaret edip hediyeler getirerek dua talep ederlermiş. Bilhassa sefere çıkan ve seferden dönen gerek Müslüman gerekse Hristiyan gemiciler Yahya Efendi'ye uğrayıp hayır duasını alırlarmış.⁴¹

Yahya Efendi hakkında yazılan ve anlatılan birçok menkıbe vardır. Menkıbelerde pek çok insanı tefekkür etmeye yönelttiği ve insanlara doğru yolu gösterip hidayete erdirdiği anlatılır. Menkıbeye göre, Karadeniz'de bir Rum gemici fırtınaya yakalanır. Fırtınadan yolunu bulamayan ve zor durumda kalan gemici dua eder: "Ey herkesin imdadına yetişen Yüce Mevla! Bizi batmaktan kurtar. Senin Trabzonlu Yahya adında çok sevgili bir kulun varmış, onun hürmetine bizi bu felaketten kurtar; eğer sağ selamet sahile çıkarsak, Yahya kuluna bir küp şarap götüreceğim." Sağ salim İstanbul'a ulaştınca Yahya Efendi'ye bir küp şarap getirerek başından geçenleri anlatır. Yahya Efendi "Eyvallah kaptan, ver bir tas içeyim." deyince herkes çok şaşırır. Önce Yahya Efendi içer,

ardından da huzurda bulunanlara ikram eder. Huzurda bulunanlar aldıkları tası çekinerek ağızlarına götürünce bunun nar şerbeti olduğunu anlarlar. Olaya çok şaşırın Rum gemici Müslüman olur ve bir daha Yahya Efendi'nin yanından ayrılmaz.⁴²

Ölümünden sonra onun manevi varlığına olan saygı devam etmiş, özellikle saltanat ailesinden ve halktan bazı kişiler ona yakın bir mekâna defnedilmeyi arzu etmiştir. Tıpkı sağlığında dergâhı ziyaret edildiği gibi ölümünden sonra da türbesi asırlardır Müslümanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Türbeyi geçmişte olduğu gibi bugün de pek çok kişi ziyaret etmektedir. Hem İstanbul'un farklı semtlerinden ve farklı sosyal kesimlerinden hem de Anadolu'dan ve hatta yurtdışından gelen turistler türbeye rağbet etmektedir. Bugün türbe, İstanbul'da daha ziyade sosyoekonomik düzeyi yüksek kişilerin oturduğu Bebek, Nişantaşı, Beşiktaş, Ortaköy gibi semtlere yakın olması nedeniyle ziyaretçilerin önemli bir kısmı buralardan gelmektedir. Ziyaret edenler daha çok mezarın başında

41 Demir ve Yıldırım, *Beşiktaş'lı Şeyh Yahya Efendi*, s. 74.

42 Mustafa Necati Bursalı, *İstanbul ve Anadolu Evliyâları*, İstanbul 1986, c. 1, s. 319-332.

20- Hz. Yûşâ Türbesi'nin girişi

Kur'an okumakta ve dua etmektedir. Pek çok kişi burada edilen duaların kabul edildiğini, bu kutsal mekânda bulunmanın kendilerini rahatlattığını, manevi olarak kendilerini olgunlaştırdığını düşünmektedir. Bazı ziyaretçiler ise derterinin ve sıkıntılarının giderilmesi için burada dua ettiğini ve bu dualarının kabulü üzerine "vefa ziyareti" yaptığını belirtmektedir. Nadir de olsa bazı ziyaretçiler zaman zaman mezarın kenarında bulunan tespihleri alıp "lafzatullah" çekerek daha sonra tespihi bereket ve huzur vermesi için evine götürmekte ve bir müddet sonra getirip yerine koymaktadır.⁴³

Hz. Yûşâ Türbesi

Beykoz'da, Boğaz'a nazır Yûşâ Tepesi'ndedir. İstanbul'da halkın en çok ziyaret ettiği ziyaret mekânlarından. Türbe binası yoktur; demir parmaklıklarla çevrilmiş 4 m genişliğinde 17 m uzunluğunda bir kabirden oluşmaktadır. Mezarda, Hz. Musa'nın kız kardeşinin oğlu ve sancaktarı Hz. Yûşâ'nın yattığına inanılmaktadır. Mezarın yanında Hz. Yûşâ Camii bulunmaktadır. Tarihsel bilgilere göre Hz. Yûşâ, Hz. Musa'dan sonra İsrailoğullarının başına geçen ve onları Tih Çölü'nden çıkarıp Filistin'e ulaştıran kişidir.⁴⁴ Bazı müfessirler, Kur'an-ı Kerim'de Kehf suresinin

⁴³ Köse ve Ayten, *Türbeler*, s. 294-297.

⁴⁴ Teksarı, *İstanbul Türbeleri*, s. 290; Yalçın, *Gönül Sultanları*, s. 175.

60. ayetinde⁴⁵ geçen "genç" ifadesinin Yûşâ'ya işaret ettiğini zikretmektedir. Yûşâ Hazretlerinin veli mi yoksa peygamber mi olduğu konusu ihtilafli olmakla birlikte peygamber olduğuna dair rivayetler daha fazladır.⁴⁶ İstanbul halkı da genellikle onu peygamber olarak bilmekte ve "Yûşâ Nebi" olarak isimlendirmektedir.

İnanışa göre Hz. Yûşâ, Hz. Musa Peygamber'le birlikte pek çok savaşa katılmış ve sayısız kahramanlıklar göstermiştir. Yine bir savaşta İstanbul'a kadar gelmiş, savaş sırasında Sarıyer'in tam karşısına düşen Sütlüce köyü civarında vurulmuş, bedeni ikiye ayrılmıştır. Belinden aşağısı Sütlüce köyünde kalmış, burada bir su fişkırmış, bu su halk tarafından şifalı sayılıp âb-ı hayat (yaşam suyu) olarak isimlendirilmiştir. Üst kısmı ise şimdi türbesinin bulunduğu yere kadar gelmiş ve burada şehadete ermiştir. İnanışa göre, mezarın baş tarafı ilk zamanlar Kudüs yönünde olsa da Kâbe'nin kible olmasıyla Hz. Yûşâ'nın baş tarafı da yön değiştirmiştir.⁴⁷

Yûşâ Tepesi tarihin ilk zamanlarından beri kutsal kabul edilen bir yer olmuştur. Geçmişte farklı

⁴⁵ "Bir vakit Musa genç adamına demişti ki: Durup dinlenmeyeceğim; tâ ki iki denizin birleştiği yere kadar varacağım..." el-Kehf 18/60.

⁴⁶ Emin Arık, *Hz. Yûşâ Aleghisselâm (Yûşâ Tepesi, Camii ve Türbesi)*, İstanbul 2002, s. 9; Köse ve Ayten, *Türbeler*, s. 301.

⁴⁷ Okan, *İstanbul Evliğaları*, s. 116-119.

21- Hz. Yûşâ'nın mezarı

dinî inançlara sahip uygarlıklar tarafından bu tepeye tapınaklar inşa edilmiştir. Hz. Yûşâ'nın kabrinin Beşiktaşlı Yahya Efendi tarafından ilahi keşif yoluyla belirlenmesinden sonra burası İstanbul'daki Müslüman halkın da başlıca ziyaret yerlerinden biri olmuştur. Osmanlı döneminde halk, hem bireysel olarak hem de toplu hâlde türbenin bulunduğu Yûşâ Tepesi'ni düzenli olarak ziyaret etmiştir. Topluca yapılan büyük ziyaretler, genellikle temmuz ve ağustos aylarında cuma günleri yapılmış, ziyaretler bir hafta önceden civar köylere duyurulmuş, böylece ziyaretçi sayısı artmıştır.⁴⁸ Asırlardır Yûşâ Hazretlerine halkın büyük bir sevgi ve saygısı olmuştur. Özellikle Beykozlular Hz. Yûşâ'yı, Beykoz'un manevi koruyucusu olarak görmüşlerdir.⁴⁹ Zaten Hz. Yûşâ, İstanbul Boğazı'nı koruyan dört manevi bekçiden birisi kabul edilir.⁵⁰

48 Arık, Hz. Yûşâ, s. 6-7; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf* (18. Yüzyıl), İstanbul 2004, s. 578.

49 Okan, *İstanbul Evliyalari*, s. 120.

50 Demir ve Yıldırım, *Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendi*, s. 74.

Şehir merkezine uzak ve ulaşımı zor olmasına rağmen, hem İstanbul'dan hem de İstanbul dışından pek çok kişi Yûşâ Tepesi'ni ve türbesini ziyaret etmektedir. Türbe hemen hemen her gün ziyaret edilse de, mübarek gün ve gecelerde, cuma günleri ve hafta sonlarında diğer günlere nazaran daha çok ziyaretçi gelmektedir. Ziyaretçi sayısı bazı günler üç bini bulmaktadır. Türbe, "türbe ziyareti" turları içerisinde en önemli uğrak yerlerinden biridir.⁵¹ Bazı ziyaretçiler, Yûşâ Hazretlerinin kendilerine rüya vasıtasıyla yol gösterdiğini ve türbesini ziyaret ettiklerinde problemlerinden kurtulduklarını ifade etmişlerdir. Ziyaretçilerin çoğu, Kur'an-ı Kerim, ezbere bilinen dua veya sureler okuyarak ya da sadece dua ederek ziyaretlerini tamamlamaktadır. Geçmişte türbenin etrafında Kâbe'yi tavaf eder gibi 7 kez dönenler olduğundan günümüzde bunu engellemek için ayrı bir çıkış kapısı yaptırılmış ve iki kapının arası demir parmaklıklarla örülmüştür. Sayısı çok olmamakla birlikte, hırçın, konuşamayan, zamamı geldiği

51 Asiye Altan, *Beykoz Yûşa Türbesi Bağlamında Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Yönden İncelenmesi*, yüksek lisans tezi, MÜ SBE, 2007, s. 44.

22- İstanbul türbelerinde muhafaza edilen, Hz. Peygamber'in Medine'de diktiği hurma ağacının yaprağı ve Ravza-ı mutahhara'dan (türbesi) bir taş parçası (İstanbul Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü)

23- Sümbül Efendi'nin sandukası

hâlde yürüyemeyen çocuklar ya da nazardan korumak için bebekler anne veya babalarının kucağında dualarla türbenin etrafında gezdirilmektedir. Sanatçılar, futbolcular ve milletvekilleri de dâhil olmak üzere toplumun her kesiminden insanlar burayı ziyaret etmektedir. Üniversite ve liseye giriş sınavlarının olduğu zamanlarda özellikle öğrenciler bu türbeyi ziyaret etmektedir.⁵²

Sümbül Efendi Türbesi

Türbe, İstanbul'da Kocamustafapaşa'da aynı isimli caminin avlusundadır. Türbede, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman dönemlerinde yaşamış büyük veli, Yusuf Sümbül Efendi yatmaktadır. Halk tarafından "Sümbül Sinan Efendi" olarak bilinmiştir. 1451'de Merzifon'da doğmuş, burada başladığı eğitimini İstanbul'da tamamlamış ve 1529'da vefat etmiş, bugün türbesinin bulunduğu yere defnedilmiştir. Halvetiye tarikatının Sümbülüye kolunun kurucusu olan Sümbül Efendi, II. Bayezid'in büyük hürmet gösterdiği Halvetî

Şeyhi Mehmed Aksarayî'nin (Çelebi Halife) müridi olmuş, onun ölümünden sonra da şeyh olmuştur. Sümbül Efendi, devrinde uzun süre halkı irşat faaliyetlerinde bulunmuş Ayasofya ve Fatih camilerinde halka vaaz etmiştir. Sultan Selim Camii'nin açılışında ilk vaazı Sümbül Efendi vermiştir. Döneminde hem sultanlardan hem de şeyhülislam ve diğer devlet erkânından saygı görmüştür.⁵³ Hatta Yavuz Sultan Selim'in tebdili kıyafetle bazen Sümbül Efendi'nin sohbet meclislerine katıldığı rivayet edilir.⁵⁴

Günümüzde Sümbül Efendi Tekkesi olarak anılan tekke ve cami devrin veziri Koca Mustafa Paşa tarafından yapılmış ve bir dönem bu isimle anılsa da Sümbül Efendi'nin buraya defnedilmesiyle mekân Sümbül Efendi Tekkesi olarak anılmıştır. Tekkelerin kapatıldığı döneme kadar, burada muharrem ayının onunda aşure pişirilir ve fakirlere ikram edilirmiş. O gece ibadetler edilip, ertesi gün Şeyh Efendi hamama gider, hamamda hazır bulunan müritler, şeyhin huzurundan geçer, Şeyh Efendi her

52 Köse ve Ayten, *Türbeler*, s. 305-309.

53 Yalçın, *Gönül Sultanları*, s. 142-148.

54 Sertoğlu, *Merkez Efendi*, s. 87.

24- Sakal-ı Şerif

birinin başına bir tas su dökermiş. Hamam merasiminden sonra, öğle namazını müteakiben cemaatle dört rekât “husemâ” (Allah, Peygamber ve Ehli-beyt düşmanlarına muhalefet) namazı kılınır, Kur’an okunur, dualar edilir ve Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in ruhu için şifa niyetine su dağıtılır, bu sudan alan kişiler hastalarına içirirlermiş.⁵⁵ Sünbül Efendi, Halvetî şeyhi olduğundan, tekke ve türbenin bulunduğu mekân Halvetîlerce özellikle ziyaret edilmiştir.⁵⁶

Türbe, Merkez Efendi Türbesi’yle birlikte ziyaret edilmekte, ziyaretçiler önce bu türbeye daha sonra

⁵⁵ Nâzif Velikâhyaoğlu, *Sünbülüyye Tarikatı ve Kocamustafapaşa Külliyesi*, İstanbul 1999, s. 82’den naklen Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf* (19. Yüzyıl), İstanbul, 2003, s. 169-170.

⁵⁶ Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 169-170.

Merkez Efendi Türbe’sine gitmektedir. Türbenin yanında bir kuyu vardır. Geçmişte muharremin onuncu günü türbedar tarafından gün doğmadan türbeye gelenlere su dağıtılmış.⁵⁷ Halk inanışına göre muharrem ayında taşan kuyunun suyundan içenlerin dilekleri kabul olur, hastaları şifa bulur. Kuyunun taşıdığı gören olmamakla birlikte günümüzde de buradan şifalı olduğu inancıyla su alınmaktadır. Bu uygulama, muhtemelen tekkenin kurulduğu ilk dönemlerde yapılan aşure günü merasimi ve su dağıtma uygulamasının biçim değiştirmiş hâlidir.

Telli Baba Türbesi

Sarıyer’de bulunan türbe özellikle huzur ve mutluluk dileyen gelinlerin ve gelinlik çağına gelmiş kısmet arayan kızların uğrak yeri olmasıyla bilinmektedir. Türbede yatan zatın kimliğiyle ilgili birbirinden farklı pek çok rivayet vardır. Bir rivayete göre asıl adı Abdullah Efendi olan Telli Baba, Fatih Sultan Mehmed Han’ın ordusundaki askerlerdendir. Zamanında bugünkü türbenin yerinde bulunan Kadirî zaviyesinde yıllarca ibadet etmiş ve dervişleriyle birlikte Boğaz’ın bekçiliğini yapmış bir şeyhtir. Farklı bir rivayete göre ise Telli Baba, bir genç kıyı kurtarmış cankurtarandır: Gemilere kılavuzluk eden bu memur, bir gün kayık üzerinde bulunan bir kız ve delikanlının dalgalarla boğuştuğunu görür. Kayık devrilmiş, genç kız bir tarafa delikanlı diğer tarafa düşmüştür. Memur denize atlar ve genç kıyı sahile çıkarır. Ancak delikanlı dalgalar arasında kaybolur. Yıllar sonra bir başkasıyla evlenen genç kız, minnettarlığını göstermek amacıyla cankurtarının bulunduğu yere geldiğinde öldüğünü öğrenir ve mezarı başında ağlamaya başlayarak telli duvağını mezara bırakıp ayrılır.⁵⁸

Bunların dışında da Telli Baba’nın kimliğiyle ilgili pek çok rivayet bulunmaktadır. Hakkında yazılı bir kaynak bulunmadığından şifahi kültüre dayalı anlatılar çeşitlenerek bugüne kadar gelmiştir. Türbe, şehir merkezinden uzakta olmasına rağmen, özellikle cuma günleri ve hafta sonları yoğun ziyaretçi akınına uğramaktadır.

Türbedeki sandukanın üzerinde çok sayıda duvak teli ve ayakucundaki mermerli bölümde telleri kesmek için kullanılan makaslar vardır. Duvak telinden ne kadar kısa kesilip alınırsa dileğin o kadar çabuk gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Türbeyi ziyaret edenlerden bir kısmı sadece dua ederek, Kur’an

⁵⁷ Bayrı, *İstanbul Folkloru*, s. 145-146.

⁵⁸ Yalçın, *Gönül Sultanları*, s. 220-223.

okuyarak veya türbenin yanında bulunan iç odada namaz kılarak ziyaretlerini gerçekleştirir. Türbenin yanındaki odada gelin duvağı bulunmaktadır. Kısmetlerinin açılmasını isteyen kızlar bu duvağı bir müddet takarlar.⁵⁹

Zuhurat Baba Türbesi

Bakırköy Zuhurat Baba Mahallesi'nde bulunan türbe, üzerinde bina bulunmayan etrafı demir parmaklıklarla çevrili bir mezar şeklindedir. Kabirde yatan zatın kimliğiyle ilgili farklı rivayetler olmakla birlikte, en yaygın rivayet İstanbul'un fethi sırasında şehit düşen bir asker olduğu şeklindedir. Asıl ismi bilinmemektedir. Fatih, İstanbul'u kuşattığında Bizanslılar bütün su kaynaklarını zehirleyerek askerlere su kaynağı bırakmadıklarında birden ortaya çıkarak (zuhur ederek), askerlerin su ihtiyaçlarını karşıladığına inanıldığından "Zuhurat Baba" olarak bilinmektedir. İnanışa göre İstanbul'un fethi sırasında pek çok veli keramet göstermiş, Bakırköy'deki Zuhurat Baba ordunun su ihtiyacını, Beşiktaş'taki Tuzcu Baba tuz ihtiyacını, Kocamustafapaşa'daki Ali Fakih Baba et ihtiyacını, Vatan Caddesi'ndeki Hamal Baba da taşıma ihtiyacını görmüştür.⁶⁰

Asırlardır ziyaret edilen Zuhurat Baba Türbesi, kimi zaman "huzur mekânı", kimi zaman menkıbelerde anlatıldığı üzere dertlilerin başvurduğu "hacet kapısı" olmuştur. Türbeye hemen her gün ziyaretçi gelmektedir. Türbenin en yoğun olduğu zaman cuma günleri salâ ile ezan vakti arasındadır. Üç cuma üst üste türbede dilek tutan kişinin dileğinin kabul olacağına inanılır. Türbeyi daha çok ev hanımları ve genç kızlar ziyaret etse de erkekler de uğramaktadır. Ziyaretçilerin çoğu, mezarın başında Kur'an okumakta/okutmakta veya dua etmektedir. Bazıları ise dilek dilemekte, dilekleri kabul olanlar şeker, lokum vb. dağıtmaktadır. Ziyaret sebepleri arasında, kısmetin açılması, geçim sıkıntısından kurtulma, imtihanlarda başarılı olma, hastalıklara şifa bulma gibi dilekler yer almaktadır. Ziyaretçilerin büyük kısmı türbede yatan şahsın kim olduğunu bilmemektedir. Kısmet açmak için ip atma, kabri tavaf etme, türbenin demirlerine el yüz sürme, kabrin başındaki suya anahtar batırma, ev sahibi olmak için dilek parası toplama gibi uygulamalara da rastlamak mümkündür.⁶¹

⁵⁹ Köse ve Ayten, *Türbeler*, s. 277-282.

⁶⁰ Şevket Gürel, *İstanbul Evliyaları ve Fetih Şehidleri*, İstanbul 1988, s. 234-236; Köse ve Ayten, *Türbeler*, 311.

⁶¹ Köse ve Ayten, *Türbeler*, 313-315.

Diğer Türbeler

Yukarıdakiler dışında İstanbul'da Müslüman halkın çokça ziyaret ettiği pek çok ziyaretgâh bulunmaktadır. Hacı Bektaş Velî tarafından İstanbul'a gönderilen büyük hekim veli Karaca Ahmed'in türbesi bunlardan biridir. XIV. yüzyılda yaşamış ve asıl adı Seyyid Ahmed olan Karaca Ahmed Sultan İstanbul'da bugün, türbesinin bulunduğu yere tekkesini kurmuştur. Geçmişte Karaca Ahmed Sultan'ın tekkesi ruh hastalarının tedavi edildiği bir merkez olmuştur.⁶² XVII. yüzyılda yaşamış Celvetî tarikatı şeyhlerinden Selami Ali Efendi'nin Üsküdar'daki türbesi günümüzde de genellikle kadınlar tarafından ziyaret edilen mekânlardandır. "Selamsız Şeyh" lakabıyla da bilinen bu velinin lakabı asırlardır Üsküdar'daki Selamsız Mahallesi'yle de özdeşleşmiştir.⁶³ Yine günümüzde özellikle Halvetîler tarafından ziyaret edilen Kocamustafapaşa'daki Ramazan Efendi Türbesi,⁶⁴ Fatih Sultan Mehmed'in pek çok kez görüşüp duasını aldığı⁶⁵ ve bugünkü Vefa semtine ismini veren Ebu'l-Vefa Türbesi, Uşşakîler tarafından ziyaret edilen Kasımpaşa'daki Hüsamettin Uşşakî Türbesi, Cerrahîlerce devamlı ziyaret edilen Karagümrük'teki Nurettin Cerrahi Türbesi bu tür ziyaret mekânlarındandır.

⁶² Yalçın, *Gönül Sultanları*, s. 127-130.

⁶³ Mustafa Tatcı - Cemal Öztürk ve Taxhidin Bytyqi, *Üsküdarlı Selâmi Ali Efendi*, İstanbul 2006, s. 13, 51.

⁶⁴ Yalçın, *Gönül Sultanları*, s. 207.

⁶⁵ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Ali Yılmaz ve Mehmet Akkuş, İstanbul 1990, c.1, s. 276.